

سرشناسه:	محرمی، غلامحسین
عنوان و نام پدیدآور:	نقش امامان شیعه در شکل‌گیری و توسعه تمدن اسلامی / مولف غلامحسین محرمی.
مشخصات نشر:	قم: موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، انتشارات، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری:	۳۵۲ ص.
شابک:	978-964-411-682-7
یادداشت:	کتابنامه بصورت زیرنویس.
یادداشت:	نمایه.
موضوع:	ائمه اثنا عشر -- علم
موضوع:	تمدن اسلامی
موضوع:	رشد اقتصادی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
شناسه افزوده:	موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره). انتشارات
رده بندی کنگره:	۷ ن ۲۵ م / ۲۲۳/۳۴ BP
رده بندی دیویی:	۲۹۷/۴۵
شماره کتابشناسی ملی:	۲۵۳۱۴۶۶

نقش امامان شیعه علیهم السلام

در شکل گیری و توسعه تمدن اسلامی

غلامحسن محرمی

انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی

۱۳۹۰



شماره ردیف ۹۰۴
شماره موضوعی ۶۰ - تاریخ
۱۳۹۰ - ۷۶

■ نقش امامان شیعه علیه السلام در شکل‌گیری و توسعه تمدن اسلامی

- مؤلف: دکتر غلامحسن محرمی
- ناشر: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام
- چاپ: نگارش
- نوبت و تاریخ چاپ: اول، زمستان ۱۳۹۰
- شمارگان: ۱۰۰۰
- قیمت: ۵۰۰۰ تومان

● دفتر مرکزی: قم، خیابان شهید، کوی ممتاز، پلاک ۲۸
تلفن و نمابر: ۲۵۱-۷۷۳۳۳۲۶

● شعبه مؤسسه امام خمینی (ره): قم، بلوار امین، بلوار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
تلفن: ۲۵۱-۲۱۱۳۶۲۹

فهرست مطالب

۱۱	مقدمة معاونت پژوهش
۱۵	پیشگفتار

بخش اول: نقش امامان شیعه علیهم السلام در شکل گیری تمدن اسلامی فصل اول: مبانی نظری

۲۱	تمدن در لغت
۲۳	رابطه تمدن با فرهنگ
۲۴	تمدن از دیدگاه قرآن و روایات
۲۸	معرفی، بررسی و نقد منابع اصلی تحقیق
۲۹	الكافی
۲۹	آراء اهل المدينة الفاضلة
۳۰	الفهرست
۳۱	رجال نجاشی
۳۲	التعریف بطبقات الامم
۳۳	الملل و النحل
۳۳	شرح نهج البلاغه

فرج المهموم.....	۳۵
مقدمه ابن خلدون.....	۳۵
فصل الخطاب.....	۳۶
مجالس المؤمنین.....	۳۸

فصل دوم: پیدایش تمدن اسلامی و سیر گسترش آن در عصر ائمه علیهم السلام

۱. عصر دعوت (عصر پایه‌ریزی تمدن اسلامی).....	۴۰
۲. عصر فتوحات (عصر آشنایی با دیگر تمدن‌ها).....	۴۲
گسترش جغرافیایی قلمروهای اسلامی.....	۴۲
حکومت عنصر عربی.....	۴۵
عربی شدن تشکیلات اداری.....	۴۸
۳. عصر ترجمه (عصر جذب عناصر تمدن‌های دیگر).....	۴۹
۴. عصر توسعه علوم (عصر بومی‌سازی عناصر تمدنی).....	۵۳
آغاز نگارش علوم در میان مسلمانان.....	۵۴
آغاز نگارش مسلمانان در علوم طبیعی و فلسفی.....	۵۵
نتیجه.....	۶۰

فصل سوم: نقش امامان شیعه علیهم السلام در ایجاد زمینه‌ها و عوامل شکل‌گیری تمدن اسلامی

۱. تشویق به علم‌آموزی.....	۶۲
۲. رواج کتابت و نوشتن.....	۶۹
۳. عدم تعصب درباره غیرمسلمانان.....	۷۸
۴. استقبال از آزاداندیشی.....	۸۳
نتیجه.....	۸۶

بخش دوم: نقش ائمه علیهم السلام در رشد و پویایی علوم در تمدن اسلامی

مقدمه.....	۸۹
------------	----

فصل اول: نقش امامان شیعه علیه السلام در گسترش علوم عقلی

۱. زمینه‌های عقل‌گرایی در سخنان ائمه علیهم السلام ۹۱
۲. تربیت متکلمان در مکتب ائمه علیهم السلام ۹۷
۳. تأثیرپذیری معتزله از افکار ائمه علیهم السلام ۱۰۳
۴. رونق فلسفه در میان شیعیان ۱۰۶
- شباهت‌های آرای فارابی با تعالیم امامان شیعه علیهم السلام ۱۱۰
- شباهت آرای ابن‌سینا با تعالیم امامان شیعه علیهم السلام ۱۱۲
- شباهت آرای بیرونی با تعالیم ائمه علیهم السلام ۱۱۴
- نتیجه ۱۱۶

فصل دوم: نقش امامان شیعه علیهم السلام در قلمرو عرفان

۱. عرفان نظری ۱۱۹
- ریشه‌یابی مبانی عرفانی در معارف اهل‌بیت علیهم السلام ۱۲۳
- الف) انسان کامل ۱۲۶
- ب) اولیا ۱۲۹
- ج) قطب ۱۳۱
- اعتراف دانشمندان به تأثیرپذیری عرفان نظری از معارف ائمه علیهم السلام ۱۳۴
۲. عرفان عملی ۱۳۹
- الف) مواظ و نصاب اخلاقی ۱۴۱
- ب) وصایای اخلاقی ۱۴۱
- ج) ابعاد عبادی حیات ائمه علیهم السلام ۱۴۳
- نماز ۱۴۴
- ذکر ۱۴۷
- دعا ۱۴۹

۱۵۴	 (د) شهود
۱۵۶	 ۳. بررسی تأثیرپذیری صوفیه از ائمه
۱۵۹	 (الف) احترام صوفیان به ائمه
۱۶۲	 (ب) اتصال خرقه به امیر مؤمنان
۱۶۴	 (ج) عدم همسویی صوفیه با دشمنان ائمه
۱۶۵	 نتیجه

فصل سوم: نقش امامان شیعه در توسعه علوم نقلی و ادبی

۱۶۸	 ۱. تأسیس علوم قرآنی
۱۷۲	 ۲. نگارش نخستین کتاب‌های حدیثی
۱۷۸	 ۳. تأثیرگذاری بر رهبران مکاتب فقهی
۱۸۲	 ۴. نقش امامان شیعه در تاریخ‌نگاری مسلمانان
۱۸۷	 ۵. پایه‌گذاری ادبیات عرب
۱۹۲	 نتیجه

فصل چهارم: نقش امامان شیعه در توسعه علوم طبیعی

۱۹۶	 ۱. نقش ائمه در توسعه دانش پزشکی
۱۹۷	 (الف) موضع مثبت ائمه درباره پزشکی
۱۹۹	 (ب) صدور احادیث طبی از ائمه
۲۰۳	 (ج) مناظره‌های ائمه با پزشکان
۲۰۴	 (د) اقبال عالمان شیعه به علم طب
۲۰۵	 ۲. نقش امامان شیعه در توسعه علم نجوم
۲۰۵	 (الف) اطلاعات نجومی ائمه
۲۰۸	 (ب) روی آوردن دانشمندان شیعه به علم نجوم
۲۱۰	 ۳. پایه‌گذاری علم شیمی

نتیجه	۲۱۳
-------------	-----

بخش سوم: نقش امامان شیعه

در شکل‌گیری مظاهر اداری، اقتصادی و معماری تمدن اسلامی

فصل اول: نقش امامان شیعه در اداره جامعه اسلامی

۱. ارائه برنامه متعالی برای اداره جامعه	۲۲۰
۲. اعلام مرکزیت عراق	۲۲۵
۳. تبیین و تحکیم نهاد قضاوت	۲۲۷
۴. تأسیس نهاد امنیتی و انتظامی	۲۳۲
۵. تأثیر در اداره جامعه از طریق کارگزاران شیعی	۲۳۴
۶. ضرب سکه	۲۳۹

فصل دوم: نقش امامان شیعه در تنظیم امور اقتصادی

۱. مطلوبیت فعالیت اقتصادی از نظر ائمه	۲۴۶
۲. سیره ائمه در فعالیت‌های اقتصادی	۲۴۸
۳. نهی از سستی و بیکاری	۲۵۵
۴. تشویق به کسب و کار	۲۵۷
۵. بیان اهداف فعالیت‌های اقتصادی و حدود مرزهای آن	۲۵۸
۶. لزوم احترام به قراردادهای	۲۵۹
۷. حرمت مالکیت افراد	۲۶۰
۸. لزوم رعایت اخلاق اقتصادی	۲۶۱
الف) لزوم پرهیز از غش	۲۶۲
ب) پرهیز از احتکار	۲۶۲
ج) ممنوعیت ربا	۲۶۳
د) ممنوع بودن اسراف	۲۶۴

۱۰. نقش امامان شیعه علیهم السلام در شکل‌گیری و توسعه تمدن اسلامی

- ۲۶۴ ۵. لزوم پرهیز از انحصار
- ۲۶۶ ۹. ممنوع بودن شغل‌های حرام و مضر

فصل سوم: نقش امامان شیعه علیهم السلام در معماری مسلمانان

- ۲۷۲ ۱. توصیه به شهرنشینی
- ۲۷۴ ۲. جواز تبدیل معابد تازه‌مسلمانان به مسجد
- ۲۷۷ ۳. پرهیز از مظاهر ممنوع در معماری
- ۲۷۹ ۴. تشویق به توسعه افقی منازل
- ۲۸۰ جمع‌بندی کلی
- ۲۸۳ منابع
- ۲۹۷ نمایه‌ها

مقدمه معاونت پژوهش

حقیقت اصیل ترین، جاودانه ترین و زیباترین راز هستی و نیاز آدمی است که سلسله مؤمنان و عالمان صادق، چه جان‌ها که در راه آن نباخته، و جاهلان و باطل پرستان، چه توطئه‌ها و ترندها که برای محو و مسح آن ساخته‌اند. چه تلخ واقعی است مظلومیت حقیقت، و چه شیرین حقیقتی است این واقعیت که در مصاف همیشگی حق و باطل، حق سربلند و سرفراز است و باطل از بین رفتنی و نگویند. این بالانشینی حقیقت، گذشته از سرشت حق، وامدار کوشش‌های خالصانه و پایان‌ناپذیر حقیقت‌جویانی است که در عرصه نظر و عمل، کمر همت محکم بسته و از دام و دانه دنیا رسته‌اند، و در این میان، نقش و تأثیر ادیان و پیامبران الهی، و به‌ویژه اسلام و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و جانشینان برحق و گرامی او علیه السلام، برجسته‌ترین است.

دانشمندان نام‌آور شیعه، رسالت خطیر و بی‌نظیر خویش را بهره‌گیری از عقل و نقل، و غوص در دریای معارف قرآن، و برگرفتن گوهر ناب حقیقت از سیره آن پیشوایان، و عرضه آن به عالم بشری و دفاع جانانه در برابر هجوم ظلمت پرستان حقیقت‌گریز دانسته و در این راه، دیده‌ها سوده و جان‌ها فرسوده‌اند. اکنون در عصر بحران معنویت، که دشمنان حقیقت و آدمیت هر لحظه با تولید و انتشار فزون از شمار آثار نوشتاری و دیداری و به‌کارگیری انواع ابزارهای پیشرفته سخت‌افزاری و نرم‌افزاری در عرصه‌های گوناگون برای سیطره بر جهان

می‌کوشند، رسالت حقیقت‌خواهان و اندیشمندان حوزوی و دانشگاهی، به‌ویژه عالمان دین، بس عظیم‌تر و دشوارتر است.

در جهان تشیع، پژوهشگران حوزوی در علوم فلسفی و کلامی، تفسیری و حدیثی، فقهی و اصولی و نظایر آن کارنامه درخشانی دارند و تأملات ایشان بر تارک پژوهش‌های اسلامی می‌درخشد. در زمینه علوم طبیعی و تجربی و فناوری‌های جدید نیز پژوهشگران ما تلاش‌هایی چشمگیر کرده، گام‌هایی نویدبخش برداشته و به جایگاه درخور خویش در جهان نزدیک شده‌اند، و می‌کوشند تا با فعالیت‌های روزافزونشان مقام شایسته خویش را در صحنه علمی بین‌المللی بازیابند. ولی در قلمرو پژوهش‌های علوم اجتماعی و انسانی، تلاش‌های دانشمندان این مرز و بوم آن‌گونه که شایسته نظام اسلامی است، به بار ننشسته و آنان گاه به ترجمه و اقتباس نظریات دیگران بسنده کرده‌اند. در این زمینه کمتر می‌توان رد پای ابتکارات و به‌ویژه خلاقیت‌های برخاسته از مبانی اسلامی را یافت و تا رسیدن به منزلت مطلوب، راهی طولانی و پرچالش در پیش است. از این روی افزون بر استنباط، استخراج، تفسیر و تبیین آموزه‌های دینی و سازمان‌دهی معارف اسلامی، یکی از مهم‌ترین اهداف و اولویت‌های مؤسسات علمی، به‌ویژه مراکز پژوهشی حوزه‌های علمیه، کاوش در مسائل علوم انسانی و اجتماعی از دیدگاه اسلامی و تبیین آنهاست.

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام در پرتو تأییدات رهبر کبیر انقلاب اسلامی و حمایت‌های بی‌دریغ خلف صالح وی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای - مدظله العالی - از آغاز، بر پایه سیاست‌ها و اهداف ترسیم‌شده به دست حضرت آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی - دامتبرکاته - به امر پژوهش‌های علمی و دینی اهتمام داشته و در مسیر برآوردن نیازهای فکری و دینی جامعه، به پژوهش‌های بنیادی، راهبردی و کاربردی پرداخته است. معاونت پژوهش مؤسسه، برای تحقق این مهم، افزون بر برنامه‌ریزی و هدایت دانش‌پژوهان و پژوهشگران، در زمینه نشر آثار محققان نیز کوشیده و بحمدالله تاکنون آثار ارزنده‌ای را در حد توان خود به جامعه اسلامی تقدیم کرده است.

کتاب پیش روی، پژوهشی است در قلمرو امامت که با تلاش پژوهشگر ارجمند، حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر غلامحسن محرمی نگارش یافته است. هدف اصلی نویسنده، بررسی نقش امامان شیعه علیهم السلام در شکل گیری و توسعه تمدن اسلامی برای استفاده بیشتر محققان و دانش پژوهان تاریخ می باشد. معاونت پژوهش از مؤلف محترم و حجج اسلام والمسلمین آقایان دکتر محمدرضا جباری و دکتر محسن رنجبر که با مطالعه و ارائه نظرات سودمندشان بر اتقان و غنای اثر افزوده اند، صمیمانه سپاسگزاری می کند و توفیق روزافزون ایشان را از خداوند متعالی خواستار است.

معاونت پژوهش

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام

www.ketab.ir